

safejournalists.net

Indeks bezbednosti novinara Zapadnog Balkana

Narativni izveštaj SRBIJA 2020

SADRŽAJ

ZAKONSKO I ORGANIZACIONO OKRUŽENJE

8

PREVENCIJA

18

PROCESIRANJE

29

STVARNA BEZBEDNOST

39

Uvod

Indeks bezbednosti novinara Zapadnog Balkana (WB-JSI) je istraživački zasnovan alat dizajniran da meri i prati promene u odgovarajućim društvenim i političkim okruženjima u zemljama Zapadnog Balkana, koje imaju direktan ili indirektan uticaj na bezbednost novinara i medijskih aktera dok se bave svojom profesijom. Indeks se prvenstveno oslanja na podatke iz istraživanja koje su prikupili i analizirali partneri [Safejournalists.net](https://www.safejournalists.net) platforme u skladu sa strogom procedurom ispitivanja. Prikupljeni podaci o različitim dimenzijama kompleksnog koncepta „bezbednosti novinara“ kvantifikovani su i objedinjeni u kompozitni indikator – Indeks bezbednosti novinara, kako bi se tokom određenog vremenskog perioda izmerile promene u sedam zemalja Zapadnog Balkana. Na osnovu dokaza istraživanja, devet članova Savetodavnog odbora u svakoj zemlji¹ procenjuje situaciju i dodeljuje ocene svakom od 19 indikatora u okviru sledećih dimenzija:

- (1) **Pravni i organizacioni okvir** – postojanje i primena zakonskih garancija relevantnih za bezbednost novinara;
- (2) **Prevenција** – postojanje i primena niza preventivnih mera koje direktno utiču na zaštitu i bezbednost novinara;
- (3) **Procesuiranje** – ponašanje državnih institucija i javnih funkcionera prema novinarima i efikasnost krivično-pravnog i građansko-pravnog sistema u istragama pretnji i akata nasilja nad novinarima;
- (4) **Stvarna bezbednost** – incidenti i slučajevi raznih oblika pretnji i nasilja nad novinarima i medijima.

WB-JSI su zajednički razvili istraživači iz Skopskog RESIS instituta² i partneri platforme [Safejournalists.net](https://www.safejournalists.net): Nezavisno udruženje novinara Srbije, Udruženje BH novinara, Sindikat medija Crne Gore, Udruženje novinara Makedonije, Udruženje novinara Kosova, Hrvatsko novinarsko društvo i nezavisna istraživačica u Albaniji³. Kao takav, Indeks je

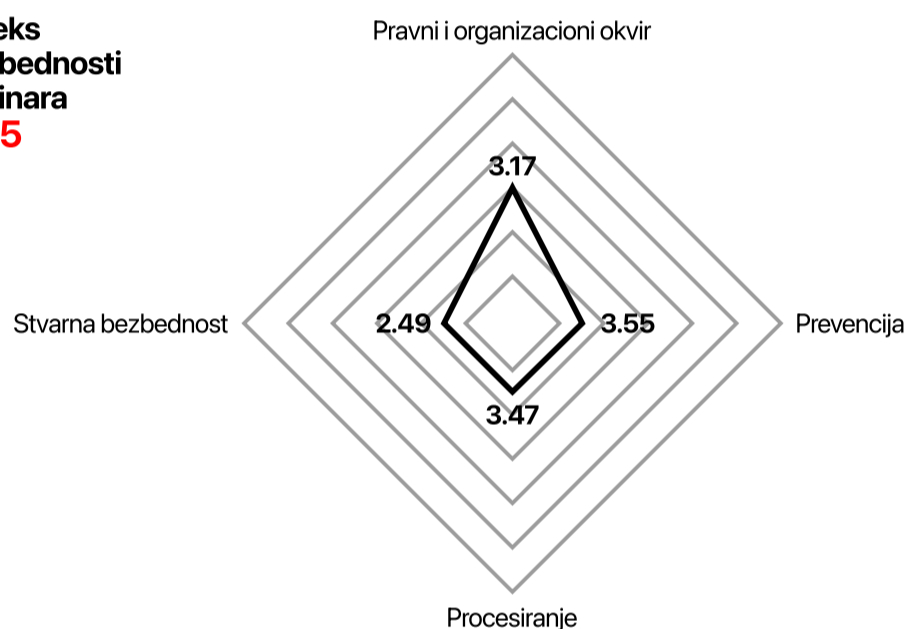
1 U Srbiji Savetodavni panel činili su: Stevan Ristić, Veran Matić, Vojislav Stevanović, Dragana Peco, Jovana Gligorijević, Irena Stević, Ljiljana Stojanović, Vladimir Kostić i Gordana Bjeletić.
2 Istraživači Instituta RESIS (www.resis.mk), Snežana Trpevska, Igor Micevski i Ljubinka Popovska Toševa razvili su konceptualni okvir za Indeks i model njegovog agregiranja, ponderisanja i izračunavanja.
3 Blerjana Bino angažovana je kao nezavisna istraživačica iz Albanije za Safejournalists.net platformu.

rezultat zajedničkog napora Platforme [Safejournalists.net](https://safejournalists.net) i pokriva sva specifična pitanja koja su lokalni partneri identifikovali kao relevantna za kontekst njihove zemlje.

Ovaj izveštaj se odnosi na stanje u Srbiji u 2020. godini koja je određena kao prva (pilot) godina za izradu konceptualnog okvira i metodologije za bodovanje, objedinjavanje i izračunavanje Indeksa. U narednim godinama, poboljšanje ili pogoršanje situacije u svim zemljama će se meriti uzimajući u obzir procenu za 2020. kao referentnu godinu. Više detalja o teorijskom okviru i postupku izrade i proračuna VB-JSI i svim izveštajima zemalja može se naći na <https://safejournalists.net/safety-index/>.

— REZIME

**Indeks
bezbednosti
novinara
2.95**

I. PRAVNI I ORGANIZACIONI OKVIR

- Iako su propisi u osnovi dobri i ne štite posebno državne službenike i zvaničnike, presude koje se donose u postupcima protiv novinara i dalje se razlikuju na pojedinim nivoima sudova. Zbog toga postoji bojazan da bi novinari mogli odgovarati za članke koje pišu. Najnovije tužbe sa ogromnim potraživanjima su ogroman pritisak na novinare koji strahuju od posledica u bliskoj i daljoj budućnosti, što u velikoj meri utiče na njihov dalji rad, ali i na rad njihovih kolega.
- Strateški važni dokumenti u Srbiji prepoznaju neadekvatan nivo zaštite informacija. Iako je zaštita izvora zagarantovana zakonom, određeni postupci vladinih zvaničnika pokazuju primere direktnih napada na izvore, posebno koristeći interne postupke institucija protiv izvora informacija, dok su predstavnici propustili da osude takve napade. Na mnogo načina vlasti ne poštuju principe

poverljivosti, ali s druge strane, javnost ovih slučajeva doprinela je tome da izvori prođu bez veće štete.

- Pojedini zakoni se sprovode nedosledno, sa brojnim propustima i arbitrarnim slučajevima. Iako zaštićeni propisima, novinari strahuju od tužbi, pritisaka i napada. Postupci predstavnika vlasti pokazali su stav države da o određenim pitanjima ne bi trebalo iznositi činjenice. Za vreme vanrednog stanja 2020. godine novinarima je ograničavan pristup konferencijama za štampu i podacima o zdravstvenoj situaciji u Srbiji. Julski protesti su pokazali su nedostatak senzibiliteta kod policije u odnosu na rad novinara i probleme prilikom izveštavanja, koja je protiv njih upotrebila teške oblike sile.
- Novinari mogu slobodno da pristupe svojim asocijacijama, a za rad nije neophodna licenca ili dozvola. Međutim, novinari koji nemaju akreditaciju često se susreću sa osnovnim problemima u vezi sa statusom novinara, što automatski utiče na dalju zaštitu njihovih prava. Zabeleženo je mnogo različitih pritisaka na novinare, njihove medije i udruženja. Vlasti su tokom 2020. godine u velikom broju slučajeva ograničavale pravo novinara da izveštavaju sa javnih događaja, posebno na lokalnom nivou. Primetno je formiranje i jačanje paralelnih udruženja i sindikata sa ciljem da se umanjí uticaj postojećih profesionalnih udruženja.
- Radna prava se često krše, plate su niske, povećava se broj novinara koji nemaju ugovore o radu, a nesigurnost posla je velika. Recesija, veliko smanjenje osoblja, mala zarada od medija, povećanje honorarnih angažovanih novinara ili korišćenje agencija za zapošljavanje (kao što je bilo u javnim servisima), privatni interesi vlasnika i nepostojanje internih propisa koji osiguravaju nezavisnost novinara utiču na pritisak menadžmenta i urednika koji su često njihova produžena ruka, čineći novinare zavisnim i nesigurnim.

II. PREVENCIJA

- U Srbiji je u dobroj meri uspostavljen sistem brzog prijavljivanja slučajeva napada i hitnog postupanja nadležnih organa. Međutim, novinari i dalje nemaju poverenja u rad institucija. Praksa je pokazala da sistem brzog prijavljivanja funkcioniše u određenim slučajevima, ali i često bez realne efektivnosti i efikasnosti u daljim istragama. Određeni slučajevi se brzo odbacuju, pa se uspostavljeni stepen zaštite postiže samo na papiru. Uspostavljanje mehanizma brzog prijavljivanja govori o ozbiljnim manjkavostima postojećeg sistema.
- U Srbiji je uspostavljen opšti mehanizam zaštite i bezbednosti građana koji omogućava zaštitu i obezbeđenje građana. Ovom zaštitom (koju sprovede policija i bezbednosne službe) obuhvaćeni su i novinari i medijski akteri koji na isti način kao i građani imaju pristup posebnoj

zaštiti. Sa druge strane, novinari ne pristupaju često procenama bezbednosti i dobijaju fizičku zaštitu. Samo u posebno teškim slučajevima. Proces je otežan zbog pristupa ličnim podacima novinara, manjeg poverenja u nadležne organe, posebno u pogledu odlučivanja o postupku bezbednosne provere zbog ogromnog nepoverenja u predstavnike vlasti. U tom smislu novinari koji se odluče na to, trpe ozbiljnu viktimizaciju.

- Iako su određene mere i delovi propisa ojačani, konkretna primena nije zadovoljavajuća. S obzirom na povećan broj napada na novinarku, posebno u onlajn sferi, a kako tužilačke istrage u većini slučajeva nisu dale pozitivne rezultate, nema nekih direktnih pomaka u posebnoj zaštiti novinarki. Bez posebnih mera i pravila, novinarku imaju pristup postojećim sistemima zaštite. Samo pojedinačne reakcije određenih tužilaca i policajaca ukazuju na mogući nivo senzibiliteta i podrške nadležnih organa.
- Ne postoji stvarna namera vlasti da osudi pretnje i napade na novinare, s obzirom na to da se osude vrlo retko čuju i vidljive su samo u slučaju veoma teških, uglavnom fizičkih napada. Sa druge strane, veoma su česti primeri istupa predstavnika vlasti protiv kritički orjentisanih novinara na konferencijama za štampu ili u televizijskim emisijama u medijima, koje su potom praćene salvom organizovanih napada i pretnji na društvenim mrežama protiv tih istih novinara. Sve je više podataka koji ukazuju na to da organizovane napade pokreću oni koji ih povremeno osuđuju.
- Policajci samo delimično razumeju ljudska prava i prava novinara. U određenim fazama reakcije na napade (kao što su prijem i inicijalno postupanje) pokazuju dobru reakciju, međutim reakcija na novinare u toku obavljanja njihovog posla u velikom broju slučajeva veoma zabrinjava. Problem je nedovoljna obuka i saradnja sa novinarima, posebno u lokalnim zajednicama. Tokom julskih protesta 2020. godine predstavnici policije pokazali su u određenim slučajevima brutalnu reakciju prema novinarima. Zabrinjava i odsustvo senzibiliteta i razumevanja novinarskog posla na protestima od strane predstavnika tužilaštva i policije u SRG, a posebno odgovornosti za teške julske napade koje su novinari doživeli.

III. PROCESUIRANJE

- U okviru javnih tužilaštava i policije utvrđene su kontakt tačke za hitno postupanje i način prijavljivanja. Izuzev samih kontakt tačaka, i dalje veliki broj službenika ne pokazuje neko posebno interesovanje za probleme sa kojima se novinari susreću. Tužioci i policajci pokazuju različit nivo razumevanja prekršaja i krivičnih dela počinjenih na štetu novinara. Koliko je dobro što imamo pozitivnu reakciju nakon angažovanja radnih grupa, toliko je i loše jer

pokazuje da sistem bez radnih grupa i reakcije pojedinaca u tužilaštvima i policiji zapravo slabo funkcioniše.

- Tužilaštvo i policija poboljšali su interne propise koji uređuju odgovornost tužilaca i policajaca. Predviđen je dovoljan broj kontakt tačaka koji evidentiraju, prate i izveštavaju o slučajevima napada na novinare, ali česta loša saradnja, kapacitet, politički uticaj i sporost u radu utiču na loše ishode. Zbog toga poboljšani sistem kontaktnih tačaka i brzo izveštavanje pada u drugi plan. Postupak hitnog prijavljivanja dobro funkcioniše, međutim dalje istrage teku dosta sporo. U velikom broju slučajeva nedostaje dovoljno dokaza i informacija, što se pre svega odnosi na onlajn napade. Brojni slučajevi zastaju u istražnim fazama, a učinioci ostaju nepoznati.
- Upotreba mehanizma Stalne radne grupe doprinela je većoj transparentnosti postupaka. Međutim, u skladu sa veoma formalnim i strogim pravilima krivičnog postupka, najveći deo informacija iz tužilačkih istraga ili podataka u posedu MUP-a ostaje nepristupačan. I dalje postoji određeni broj specifičnih postupaka koji se vode u veoma netransparentnom maniru. Tužilaštva, policija i sudovi generalno dopuštaju uvid u veoma malo informacija, pa čak i oštećenima, a kao glavni razlog navode da bi te informacije mogle ugroziti dokaze u tom predmetu. Negativan primer je slučaj Bojane Pavlović u kojem je tužilac napravio brojne propuste.
- Tužilaštvo i policija uspostavili su sopstvene baze podataka o slučajevima incidentnih događaja na štetu novinara. Tužilaštvo je delimično otvoreno u pružanju informacija, dok policija veoma retko daje informacije o postupcima i prijavama. S druge strane, tužilaštvo ne prikuplja sve podatke o napadima na novinare, već samo o slučajevima koji se prijave i za koje započinu određene radnje. Sudovi nemaju posebne podatke koje bi izdvajali u odnosu na napade na novinare, ali je određene informacije moguće dobiti putem zahteva za pristup informacijama od javnog značaja.

IV. STVARNA BEZBEDNOST

- Postoje određeni dokazi koji ukazuju na to da su novinari ili mediji nadgledani u pojedinim slučajevima, odnosno da im je presretana komunikacija. Primaju pretnje ili se targetiraju direktno na društvenim mrežama od strane članova vladajuće političke stranke i te pretnje se neprestano povećavaju. Srbiju karakterišu sistemski pritisci na novinare. Politički predstavnici u Parlamentu izgovaraju uvrede, pretnje ili targetiraju novinare i medije u kojima rade. To se uglavnom dešava kada su u pitanju neki posebni slučajevi ili situacije, te se stiče utisak da su u pitanju organizovane akcije protiv novinara.

Generalno loša situacija dodatno je izazvala vanredno stanje i opšti osećaj razočarenja kod građana.

- Novinari su često dobijali pretnje smrću na društvenim mrežama, direktne pretnje licem u lice, pa čak i pretnje porodici uz veliku primarnu i sekundnu viktimizaciju. Prijavljeno je nekoliko vrlo teških slučajeva koji su, na sreću, ostali u fazama pretnji i koji su se zaustavili pre izvršenja. Iako su policija i tužioci brzo reagovali, glavni problem i dalje leži u daljem postupku i prikupljanju dokaza i podataka.
- Iako ne postoje svi pobrojani oblici napada, ovde treba istaći brutalne napade na novinare od strane građana, a posebno od strane pripadnika policije. Postoje brojni dokazi koji ukazuju na to da je policija svesno ignorisala novinare i da su određeni napadi počinjeni s namerom. Nažalost, uloženi naponi u prethodnom periodu da se podigne senzibilitet službenika i tužilaca u vezi sa položajem novinara i značajem izveštavanja pali su u vodu. Pripadnici MUP-a, a kasnije i tužilaštvo, nisu pokazali da razumeju ulogu novinara, pa čak ni razumevanje za pretrpljene napade.
- Prijavljene su gotovo sve vrste napada. Posebno zabrinjava nedostatak odgovora vlasti, gotovo svi slučajevi su nerešeni, a postoji i veliki broj dokaza da napadi potiču od vladinih zvaničnika ili se povezuju sa njima. Iako na prvi pogled ne deluje da je broj napada veliki, ovakvi incidenti duboko su povezani sa pojedinačnim napadima na novinare i stiče se utisak da su brojni novinari zapravo targetirani ili napadnuti upravo zbog medija u kojima rade.

Zakonsko i organizaciono okruženje

3.17

Zakonske odredbe koje se odnose na klevetu i njihova primena ne izazivaju efekat zastrašivanja kod novinara i medija

Ocena (3.24) –Iako su propisi u osnovi dobri i ne štite posebno državne službenike i zvaničnike, presude koje se donose u postupcima protiv novinara i dalje se razlikuju na pojedinim nivoima sudova. Zbog toga postoji bojazan da bi novinari mogli odgovarati za članke koje pišu. Najnovije tužbe sa ogromnim potraživanjima su ogroman pritisak na novinare koji strahuju od posledica u bliskoj i daljoj budućnosti, što u velikoj meri utiče na njihov dalji rad, ali i na rad njihovih kolega.

Kleveta je dekriminalizovana 2012. godine izmenama Krivičnog zakonika. Kao pravni oblici zaštite oštećenog objekta Krivičnim zakonikom predviđena su: a) krivična dela iz oblasti povrede ugleda i časti, koja se gone privatnim putem i b) dela propisana drugim, pre svega medijskim zakonima, koja dopuštaju oštećenom pravo na naknadu materijalne i nematerijalne štete. Krivični sudovi radi realizacije prava na naknadu štete upravo upućuju na parnične postupke. Propisi o medijima i zakoni koji regulišu dela slična kleveti ne sadrže odredbe koje posebno štite ugled i čast državnih službenika i drugih imenovanih i lica, a funkcioneri su dužni da pokažu veći stepen tolerancije u odnosu na kritiku koja se iznosi na njihov račun. Međutim, u skladu sa postojećim propisima, novinari mogu biti odgovorni za štetu zbog povrede ugleda i časti zvaničnika. Akti propisani medijskim zakonima omogućavaju oštećenom pravo na novčanu naknadu materijalne i nematerijalne štete, a praksa je pokazala da su ove metode najefikasnije u saniranju posledica dela sličnih kleveti, ali i da nisu stroge. U prvih 10 meseci 2020. godine, Višem sudu u Beogradu ukupno je podneto 325 predmeta protiv novinara, urednika i vlasnika medija, međutim ne postoji precizna evidencija koliko je tužbi protiv novinara pokrenuto od strane državnih zvaničnika i političara. U istom periodu rešeno je ukupno 340 tužbi koje su podnete protiv novinara u prethodnim godinama. Od ukupnog broja rešenih tužbi, 118 je delimično usvojeno, povlačenjem tužbe rešeno je 89 predmeta, a odbijanjem tužbe 60. Ostala 73 predmeta rešena su na drugi način. U rešavanje je aktivirano 26 sudija ovog

— INDIKATOR 1.1

suda koji i dalje prosečno postupaju u skoro 43 nerešena predmeta. Nerešeno i u daljem radu je više od 1100 predmeta.

Novinari tuženi tokom 2020. godine ukazuju na razliku u načinu na koji sudije doživljavaju tužbe i ono što ih često plaši su zahtevani iznosi, s obzirom na to da same tužbe predstavljaju praktični model pritiska i pokušaja slabljenja moći novinara i medija. Ono što posebno brine novinare jeste politički uticaj, kao i uticaj moći koji državni službenici koriste. Bez obzira na konačni ishod presuda, novinari uglavnom strahuju od ulaska u bilo koji sudski proces. Utisak uticaja izvršne vlasti na pravosuđe i nepoverenje u sistem dovodi u pitanje čak i pretpostavku da je zakon dobar i da je njegova primena poštena i efikasna. U nekim slučajevima tužbe i njihove posledice utiču na novinarski rad, ometaju ga i mogu izazvati strah koji je proizveo određeni nivo autocenzure, a sudski postupci protiv jednog medija automatski utiču i na ponašanje drugih.

Poverljivost novinarskih izvora zagantovana je zakonodavstvom i vlasti to poštuju

Ocena (3.67) – Strateški važni dokumenti u Srbiji prepoznaju neadekvatan nivo zaštite informacija. Iako je zaštita izvora zagantovana zakonom, određeni postupci vladinih zvaničnika pokazuju primere direktnih napada na izvore, posebno koristeći interne postupke institucija protiv izvora informacija, dok su predstavnici propustili da osude takve napade. Na mnogo načina vlasti ne poštuju principe poverljivosti, ali s druge strane, javnost ovih slučajeva doprinela je tome da izvori prođu bez veće štete.

Novinarski izvori zaštićeni su Zakonom o javnom informisanju i medijima, kao i Krivičnim zakonikom. Zakon o javnom informisanju i medijima predviđa da novinar nije dužan da otkriva izvor informacija. Međutim, ovo pravo nije neograničeno. S druge strane, aktuelna Medijska strategija u Srbiji prepoznaje „neadekvatan nivo zaštite izvora informacija“ i ukazuje na porast problema činjenicom da su državni organi veoma često pristupali sadržaju komunikacije ili zadržavali podatke putem različitih oblika presretanja. Zaštita novinarskih izvora se generalno poštuje, međutim bilo je i primera indirektnih pokušaja da se otkrije poreklo informacija, što je bilo posebno izraženo tokom vanrednog stanja u martu i aprilu 2020. godine. Najozbiljniji je slučaj novinarka Ane Lalić, kojoj su nakon privođenja oduzeti radna oprema i mobilni telefon. Pored tužilačke istrage protiv novinarka, koja je okončana odbacivanjem krivične prijave, u okviru Kliničkog centra Vojvodine o kojem je novinarka pisala tekst pokrenut je interni disciplinski postupak sa ciljem pronalaženja izvora koji su navodno prekršili disciplinu i odavali poverljive informacije novinarima. U februaru 2020. godine zabeležen je i slučaj presretanja komunikacije novinara u listu Nedeljnik. Agencija Tanjug je dana 16. februara prenela izjavu ministra Vulina u kojoj je izneta ocena da „bivši ministar odbrane i predsednik Demokratske stranke Dragan Šutanovac uvek iskoristi priliku da napadne Srbiju kada u posetu treba da stigne ruski ministar odbrane Sergej Šojgu“. Ocena je praćena navodima da je ministar Vulin to rekao „odgovarajući na autorski tekst Dragana Šutanovca u Nedeljniku, u kome kritikuje saradnju Srbije i Rusije“, što su preneli gotovo svi srpski mediji, a vest je pročitana i u Nacionalnom dnevniku

Televizije Pink. Međutim, u saopštenju Nedeljnika narednog dana izneto je da tekst na koji se ministar poziva nikad nije objavljen. Ova situacija otvorila je pitanja u vezi sa načinom na koji je ministar došao do informacija i podataka, odnosno sumnje da je najverovatnije došlo do presretanja komunikacije između pisca teksta u pripremi i urednika, kao i mogućeg prisluškivanja redakcije Nedeljnika. Slučaj je prijavljen policiji i Posebnom tužilaštvu za visokotehnološki kriminal u Beogradu, a pribavljanje podataka i ispitivanje svih okolnosti slučaja je i dalje u toku. Nije bilo direktnih sankcija protiv novinara koji nisu otkrili svoje izvore, ali su ti novinari bili pod pritiscima, što je bilo naročito izraženo za vreme vanrednog stanja, kada su novinari zbog svog kritičkog pisanja targetirani i napadani sa više strana. Od strane predstavnika vlasti, provladinih medija i različitih analitičara koji gostuju u TV emisijama novinari su optuživani da su izdajnici i strani plaćenici, te da na taj način rade protiv države. Kao primer navedeni su slučajevi optužbi na račun CINS-a, Južnih vesti i nepozivanje na konferenciju za štampu portala JugPressa iz Leskovca i novinarku Ljiljane Stojanović. U nekoliko slučajeva vladini službenici su najavljivali tužbe protiv novinara, naročito za vreme vanrednog stanja i to se činilo uglavnom na provladinim medijima. Novinari koriste izvore kao alternativni izvor podataka jer postoji određeni stepen nepoverenja i pitanje pouzdanosti samih izvora, kao što neke informacije često nisu praćene odgovarajućim podacima. Sa druge strane, pritisci na izvore i primeri u kojima se pokušava doći do izvora novinarskih priča uticali su i na same insajdere i izvore koji su često odustajali od komunikacije sa novinarima. Kod novinara postoji određena doza straha od moguće negativne reakcije predstavnika vlasti jer smatraju da vlast često ne bira sredstva da dođe do izvora, pa iz straha kod samih izvora do njih nije tako lako ni doći.

Ostali zakoni se primenjuju objektivno i omogućavaju novinarima i ostalim medijskim akterima da rade slobodno i sigurno

Ocena (3.08) – Pojedini zakoni se sprovode nedosledno, sa brojnim propustima i arbitrarnim slučajevima. Iako zaštićeni propisima, novinari strahuju od tužbi, pritisaka i napada. Postupci predstavnika vlasti pokazali su stav države da o određenim pitanjima ne bi trebalo iznositi činjenice. Za vreme vanrednog stanja 2020. godine novinarima je ograničavan pristup konferencijama za štampu i podacima o zdravstvenoj situaciji u Srbiji. Julski protesti su pokazali su nedostatak senzibiliteta kod policije u odnosu na rad novinara i probleme prilikom izveštavanja, koja je protiv njih upotrebila teške oblike sile.

U Republici Srbiji je, u cilju sprečavanja širenja zaraze i posledica izazvanih virusom SARS-CoV-2, u martu 2020. doneta Odluka o proglašenju vanrednog stanja, a nedugo potom i niz akata – odluka kojima su privremeno ograničavana osnovna prava. Donete odluke imale su direktan uticaj na rad novinara, uključujući pre svega ograničavanje kretanja, zabranu prisustva važnim događajima, odnosno onemogućavanje novinara da slobodno i profesionalno obavljaju svoj posao. Odlukom o zabrani prisustva novinara konferencijama za štampu Kriznog štaba i Zaključkom Vlade o informisanju stanovništva o stanju i posledicama zarazne bolesti covid-19 izazvane virusom SARS, donetom na osnovu Zakona o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti, Vlada RS je predvidela da redovne dnevne konferencije za štampu koje je organizovao Krizni štab budu održavane bez prisustva novinara. Obaveštenje o tome da novinari neće više biti u mogućnosti da učestvuju na konferencijama objavljeno je od strane Kancelarije za saradnju sa medijima Vlade RS i predviđalo je zabranu prisustva novinara konferencijama za medije, ali i postavljanje novinarskih pitanja onlajn putem. Odluka je bila protivna ostvarivanju javnog interesa u oblasti javnog informisanja koji zahteva pravovremeno i potpuno informisanje svih građana Republike Srbije (član 15, stav 1, tačka 1 Zakona o javnom informisanju i medijima).

U Srbiji je 2020. godine Uprava za sprečavanje pranja novca pokrenula postupak kontrole protiv velikog broja nevladinih organizacija i istaknutih pojedinaca, uključujući medije i novinarska udruženja. Kontrola je pokrenuta zbog navodne sumnje u finansiranje terorizma i pranje novca. Nakon reakcije javnosti i udruženja, Uprava za administraciju je objasnila da je ovo oblik redovne kontrole, ali bez jasnih odgovora o razlozima i odabiru ovih udruženja, kao i bez objavljenih podataka o rezultatima kontrole. Hapšenje novinarkе Ane Lalić i još jednog slučaja – dva novinara KTV iz Zrenjanina, primeri su pokušaja da se učutkaju novinari koji su pisali o problemima u radu institucija tokom vanrednog stanja. S druge strane, postoje brojni primeri i pritisci na lokalne novinare koji su pisali o problemima u radu zdravstvenih ustanova tokom krize izazvane virusom covid-19 i vanrednog stanja i koji su etiketirani kao oni koji šire paniku, neprijatelji države ili strani plaćenici. Pravni okvir na neki način štiti novinare od SLAPP tužbi regulisanjem kršenja ugleda i časti, ali ono što zabrinjava jeste praksa i različite odluke na različitim nivoima sudova. Najnoviji primeri tužbi za SLAPP, posebno početkom 2021. godine, pokazuju da naročito finansijski moćnici pokušavaju da cenzurišu i učutkaju novinare. Visoki tužbeni zahtevi u parnicama protiv Jug Pressa i Voice-a ugrožavaju novinare koji su zbog nepoverenja u rad sudova u strahu jer im pretila opasnost da zbog presuđenih visokih naknada moraju da zaustave svoj rad. Tokom 2020. godine bilo je posebno očigledno da je bezbednost novinara na protestima ozbiljno ugrožena. Novinari su pretučeni, napadani, uhapšeni, oduzeta im je oprema i mobilni telefoni, vređani su od strane demonstranata i policije. Posebno su opasni bili napadi policije koja je pokazala nerazumevanje i nespremnost da shvati položaj novinara koji izveštavaju na takvim događajima. Posebno je zabrinjavajuće što policija nije kasnije reagovala, opravdavajući reakcije policajaca i verujući da njeni pripadnici izvršavaju svoju dužnost.

Novinari su slobodni da se bave svojom profesijom i da osnivaju novinarska udruženja, da se učlanjuju u njih i da učestvuju u njihovom radu

Ocena (2.89) – Novinari mogu slobodno da pristupe svojim asocijacijama, a za rad nije neophodna licenca ili dozvola. Međutim, novinari koji nemaju akreditaciju često se susreću sa osnovnim problemima u vezi sa statusom novinara, što automatski utiče na dalju zaštitu njihovih prava. Zabeleženo je mnogo različitih pritisaka na novinare, njihove medije i udruženja. Vlasti su tokom 2020. godine u velikom broju slučajeva ograničavale pravo novinara da izveštavaju sa javnih događaja, posebno na lokalnom nivou. Primetno je formiranje i jačanje paralelnih udruženja i sindikata sa ciljem da se umanje uticaj postojećih profesionalnih udruženja.

Novinari ne moraju obavezno da imaju dozvolu kako bi se bavili novinarskim poslom. Nije bilo otvorenih i direktnih pokušaja licenciranja novinara, ali postoji tendencija vlasti i stalni pokušaji da se definiše pojam novinara i da se stavi na dnevni red njihovo licenciranje. Tokom 2020. godine bilo je mnogo slučajeva u kojima novinarima i medijima nije dozvoljeno da izveštavaju sa javnih događaja, nisu pozivani na događaje i konferencije ili im nisu izdavane akreditacije za određene događaje. Postoji čak 16 takvih zabeleženih događaja. Ovaj trend prisutan je u Srbiji nekoliko godina, posebno je bio izražen 2020. godine, a vrlo primetan u lokalnim zajednicama. Novinari i neki nezavisni vlasnici portala imaju mnogo problema sa dokazivanjem svoje novinarske profesije i statusa medija uglavnom u sudskim postupcima. Najdrastičniji primer je vezan za slučaj paljenja kuće novinara Milana Jovanovića, gde je osuđeni Simonović u prvostepenom postupku pokušao da dokaže da Jovanović nije novinar, a u 14 SLAPP tužbi pokušava da dokaže da portal Žig Info za koji Jovanović piše nije medij. Novinari se mogu slobodno udruživati u profesionalna udruženja, a s druge strane nema direktnog pritiska vlasti da se novinari ne udružuju. Primetno je formiranje i jačanje paralelnih udruženja i sindikata kojima predstavnici vlasti pokušavaju da umanje uticaj već postojećih profesionalnih udruženja. Te organizacije postaju posebno

— INDIKATOR 1.4

vidljive pozivima vlasti ili delegiranjem i učešćem u raznim radnim grupama i komisijama, što im daje legitimitet, iako u stvarnosti predstavljaju mnogo manji broj novinara.

Posao novinara je stabilan i zaštićeni su na radnom mestu

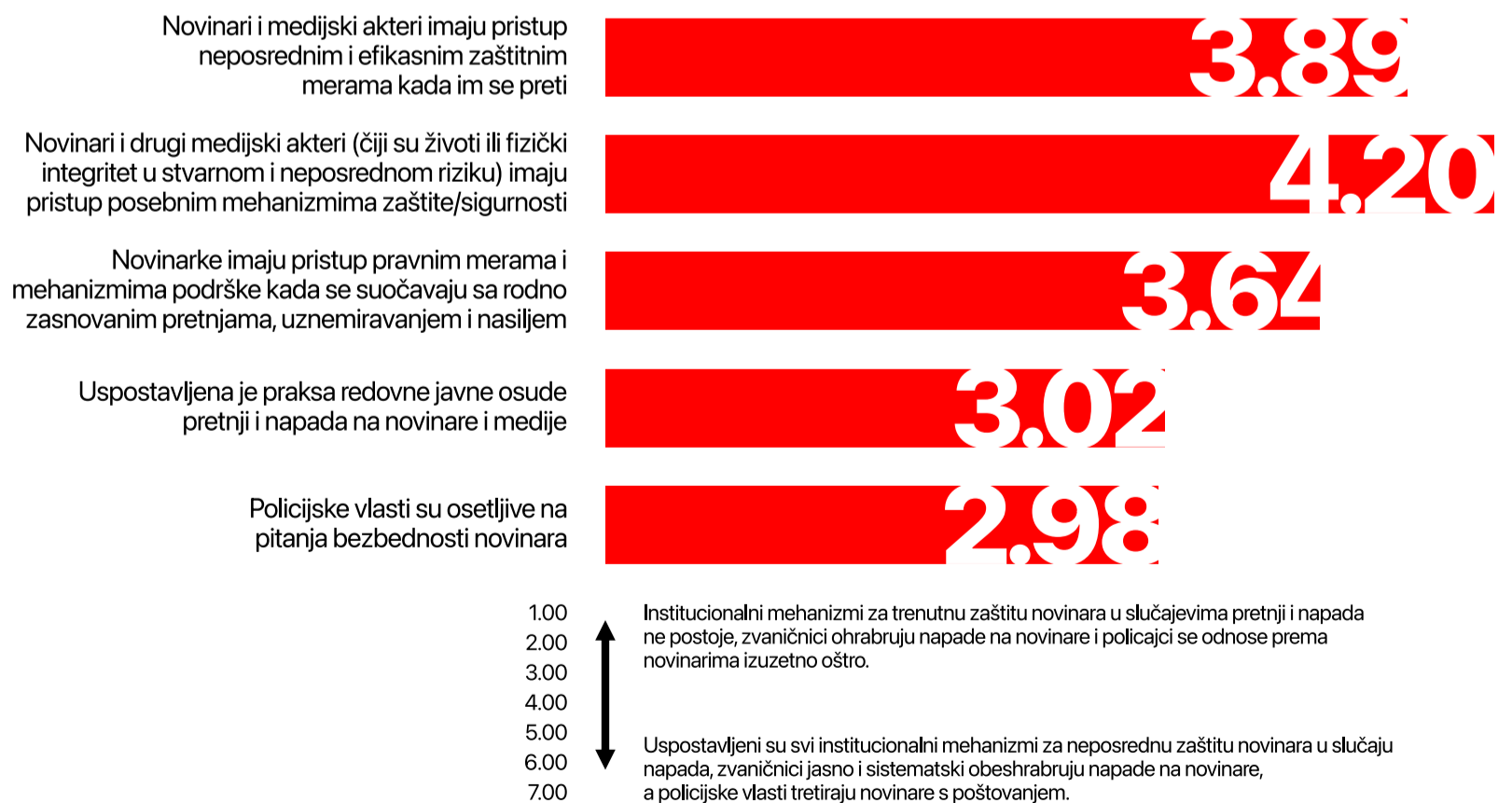
Ocena (2.98) – Radna prava se često krše, plate su niske, povećava se broj novinara koji nemaju ugovore o radu, a nesigurnost posla je velika. Recesija, veliko smanjenje osoblja, mala zarada od medija, povećanje honorarnih angažovanih novinara ili korišćenje agencija za zapošljavanje (kao što je bilo u javnim servisima), privatni interesi vlasnika i nepostojanje internih propisa koji osiguravaju nezavisnost novinara utiču na pritisak menadžmenta i urednika koji su često njihova produžena ruka, čineći novinare zavisnim i nesigurnim.

Novinari uglavnom rade po osnovu ugovora o radu, ali se sve više njih zapošljava na nepuno radno vreme, značajno se povećava i rad bez posebnih ugovora o radu (tzv. rad na crno). Procenjuje se da novinara i drugih medijskih radnika ima više od 11.000, a oko 39% njih je u stalnom radnom odnosu sa socijalnom zaštitom. Sa druge strane, razlog pada broja novinara u stalnom radnom odnosu u velikoj meri jeste otežano finansijsko stanje. Vlasnici se štite i osiguravaju od dodatnih gubitaka kroz drugačiji vid angažovanja novinara. Novinari koji su zaposleni na ovakva radna mesta sa nesigurnim statusom i niskim platama imaju problem sa obezbeđivanjem socijalnog i zdravstvenog osiguranja, tako da oni često moraju da rade i druge poslove kako bi nadoknadili gubitke. Prosečna plata je znatno niža od nacionalnog proseka i kreće se oko 300 evra, ali takođe varira u zavisnosti od medija. Prosečna zarada u javnim medijskim servisima je u visini prosečne zarade u Republici Srbiji. Novinari rade u vrlo nepovoljnim radnim uslovima, a situacija se pogoršava i postaje sve teža. Kao najveći problem novinari ističu niske plate, nesigurnost i neizvesnost preživljavanja ne samo na poslu već i u medijima uopšte, a time ukazuju na potrebu za angažovanjem u više redakcija kako bi se obezbedila osnovna sredstva za život. U privatnim medijima je slabo sindikalno udruživanje novinara, a vlasnici medija nisu voljni da podrže sindikate ni članstvo svojih zaposlenih u njima. U privatnim medijima nema podataka o kolektivnim ugovorima, a s druge strane u pojedinim medijima postoji podrška menadžmenta i pravnih timova u zastupanju, posebno kada su u pitanju krivični postupci. Manji mediji, portali i posebno istraživački portali koji se u najvećoj meri finansiraju iz donacija, prepušteni su sami sebi i podršci medijskih i novinarskih udruženja.

Prevenција

3.55

Novinari i medijski akteri imaju pristup neposrednim i efikasnim zaštitnim merama kada im se preti

Ocena (3.89) – U Srbiji je u dobroj meri uspostavljen sistem brzog prijavljivanja slučajeva napada i hitnog postupanja nadležnih organa. Međutim, novinari i dalje nemaju poverenja u rad institucija. Praksa je pokazala da sistem brzog prijavljivanja funkcioniše u određenim slučajevima, ali i često bez realne efektivnosti i efikasnosti u daljim istragama. Određeni slučajevi se brzo odbacuju, pa se uspostavljeni stepen zaštite postiže samo na papiru. Uspostavljanje mehanizma brzog prijavljivanja govori o ozbiljnim manjkavostima postojećeg sistema.

U okviru Stalne radne grupe za bezbednost novinara uspostavljen je mehanizam za brzo prijavljivanje i praćenje slučajeva na štetu novinara. Sistem funkcioniše preko kontakt tačaka u tužilaštvima, policijskim upravama i novinarskim i medijskim udruženjima, koje se aktiviraju prilikom prijavljivanja slučajeva. Zadatak kontakt tačaka na strani novinarskih i medijskih udruženja jeste da brzo prijave slučajeve i obaveste kontakt osobe u javnim tužilaštvima i policiji, ali i samu Stalnu radnu grupu koja razmatra slučajeve u kojima se ne postupi po očekivanjima. Slučajevi se prijavljuju policiji i tužilaštvu, uz napomenu da se radi o novinarima koji su napadnuti zbog posla koji obavljaju i obavestavaju se kontakt osobe u odgovarajućem tužilaštvu i policiji. Takođe, uspostavljena je SOS linija za obaveštavanje kontakt osoba koje hitno prosleđuju slučajeve policiji i tužilaštvu, a koju je organizovao ANEM uz podršku nove radne grupe za bezbednost pod pokroviteljstvom Vlade RS i uz podršku OEBS-a. Preko ove linije do sad je prijavljeno više od 120 različitih slučajeva. Sa druge strane, u prethodnim godinama najveći broj ozbiljnih slučajeva prijavljen je preko kontakt tačaka iz novinarskih udruženja, medijskih asocijacija, fondacija. Nadležni organi, u skladu sa predviđenim pravilima, reaguju brzo na same prijave, međutim prikupljanje dokaza i pronalaženje počinitelaca u nekim slučajevima traje veoma dugo. Policija, u skladu sa svojim nadležnostima, reaguje prilično brzo, ali i dalje postoje brojni slučajevi u kojima dolazi do kašnjenja uz ozbiljne propuste. Po mišljenju policije, problem su tužilaštvo i njihova tužilačka istraga, s obzirom na to da se većina radnji policije

— INDIKATOR 2.1

vrši isključivo po nalogu tužilaca. U slučajevima napada na novinare, tužilaštvo bi trebalo prvu radnju da preduzme u roku od 24 sata, naloži policiji da obavi neophodne mere u cilju prikupljanja dokaza, pronalaženja i privođenja počinitelaca, te da obavestavaju oštećene radi pribavljanja dodatnih informacija. Postupajući tužioci su u obavezi da obaveste i kontakt tačke u javnim tužilaštvima. Sam sistem prijavljivanja pokazao se kao dobar, međutim problem se najčešće javlja u razvoju istrage. U gotovo svim slučajevima tužilaštvo i policija prime prijavu i obrade je, ali je bilo nekoliko primera kada je tužilaštvo smatralo da u konkretnom slučaju nisu u pitanju lica koja obavljaju poslove od javnog značaja u oblasti informisanja i da napadi nisu počinjeni zbog njihovog novinarskog posla.

Novinari i drugi medijski akteri (čiji su životi ili fizički integritet u stvarnom i neposrednom riziku) imaju pristup posebnim mehanizmima zaštite/sigurnosti

Ocena (4.20) – U Srbiji je uspostavljen opšti mehanizam zaštite i bezbednosti građana koji omogućava zaštitu i obezbeđenje građana. Ovom zaštitom (koju sprovede policija i bezbednosne službe) obuhvaćeni su i novinari i medijski akteri koji na isti način kao i građani imaju pristup posebnoj zaštiti. Sa druge strane, novinari ne pristupaju često procenama bezbednosti i dobijaju fizičku zaštitu samo u posebno teškim slučajevima. Proces je otežan zbog pristupa ličnim podacima novinara, manjeg poverenja u nadležne organe, posebno u pogledu odlučivanja o postupku bezbednosne provere zbog ogromnog nepoverenja u predstavnike vlasti. U tom smislu novinari koji se odluče na to, trpe ozbiljnu viktimizaciju.

Na nacionalnom nivou postoji zaštitni mehanizam za pružanje fizičke zaštite građanima kojima pretila opasnost. Ova podrška uključuje i novinare i medijske aktere. Sa druge strane, ne postoje sistematske procene rizika i zahtevi za procenu bezbednosti se podnose uz saglasnost oštećenog. U svakom pojedinačnom slučaju neophodno je pokrenuti postupak procene sigurnosti kako bi se utvrdilo postoji li opasnost po njega i njegovu porodicu ili okolinu. Podrška građanima je predviđena Zakonom o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku i Zakonikom o krivičnom postupku, a postupak se započinje pred Ministarstvom unutrašnjih poslova čiji pripadnici pružaju zaštitu građanima.

Sa druge strane, postoje i problemi u ostvarivanju takve zaštite jer novinari često nisu svesni da im je ugrožena bezbednost. Mnogi novinari izražavaju ozbiljne sumnje u privatnost podataka do kojih se dođe prilikom vršenja procene bezbednosti. Podršku i pomoć pružaju novinarska udruženja koja sa novinarima rade na nekoliko nivoa – od pružanja pravne pomoći, zagovaranja i praćenja slučajeva do psihološke i druge vrste podrške novinarima koji su napadnuti. Jedino istraživanje i analizu u vezi sa potrebama

procene i zaštite bezbednosti novinara sprovode novinarska udruženja. S druge strane, samo uspostavljanje i rad radnih grupa za bezbednost novinara pokazuje da država na određeni način prepoznaje postojanje problema bezbednosti novinara. Mere zaštite koje se pružaju novinarima često nisu uvek u skladu sa pretnjama koje trpe. Pojedinačni slučajevi, poput paljenja kuće Milana Jovanovića, pokazuju način na koji treba ići zaštita, međutim postoje brojni primeri neadekvatne zaštite, dugotrajnih posledica i ozbiljnih oblika sekundarne viktimizacije. Novinari su ozbiljno pogođeni posledicama viktimizacije, počev od odnosa nadležnih organa prema dodatnim manjim pritiscima i napadima koji su indirektno povezani sa primarnim napadom. S druge strane, novinari se teško odlučuju na proces bezbednosne provere zbog ogromnog nepoverenja u vlasti, pa u tom smislu oni koji se na to odluče trpe ozbiljnu viktimizaciju.

Slučaj Bojane Pavlović i različiti oblici ugrožavanja bezbednosti, pretnje fizičkim napadima na telo i imovinu pokazuju neadekvatan odgovor nadležnih organa, ali i ozbiljnu dozu nerazumevanja problema i posledica, što može da ukazuje na veliki politički uticaj na nadležne organe. Odgovori institucija su selektivni, širokog opsega, od potpunog razumevanja do potpunih nejasnoća, propusta ili neznanja, bez jasnog metodološkog pristupa. U prethodnoj godini novinaru Milanu Jovanoviću je i dalje ostala na snazi policijska zaštita dodeljena još 2019. godine, ali i ta zaštita je u avgustu 2021. godine prestala, procenom Uprave za zaštitu ličnosti MUP-a da nema više opasnosti po njegovu bezbednost.

Novinarke imaju pristup pravnim merama i mehanizmima podrške kada se suočavaju sa rodno zasnovanim pretnjama, uznemiravanjem i nasiljem

Ocena (3.64) – Iako su određene mere i delovi propisa ojačani, konkretna primena nije zadovoljavajuća. S obzirom na povećan broj napada na novinarke, posebno u onlajn sferi, a kako tužilačke istrage u većini slučajeva nisu dale pozitivne rezultate, nema nekih direktnih pomaka u posebnoj zaštiti novinarki. Bez posebnih mera i pravila, novinarke imaju pristup postojećim sistemima zaštite. Samo pojedinačne reakcije određenih tužilaca i policajaca ukazuju na mogući nivo senzibiliteta i podrške nadležnih organa.

Istanbulska konvencija delimično je ugrađena u srpsko zakonodavstvo kroz nekoliko propisa. U nevladinom sektoru postoji veliko nezadovoljstvo načinima na koje je ugrađena Istanbulska konvencija, pa se zaključuje da se, osim delova određenih propisa, strateških dokumenata i pojedinačnih zločina, sistematski nije mnogo radilo na stvarnom integrisanju dokumenta. Izveštaji koje je Srbija poslala Ekspertskoj grupi za borbu protiv nasilja nad ženama (GREVIO), notiraju da su preduzete ozbiljne mere. Ipak, kroz saradnju sa novinarkama koje su žrtve nasilja i sa udruženjem Novinarke protiv nasilja, kao i od izveštaja drugih udruženja koja se bave nasiljem nad ženama, može se konstatovati da te mere nisu dovoljne. Praktičnim uvidom u rezultate rada nadležnih organa i stanja u okviru bezbednosti novinarki dobija se drugačija slika položaja novinarki u Srbiji.

Među preventivne mere Krivični zakonik uključuje krivična dela progona, seksualnog uznemiravanja, prisilnog braka i sakaćenja ženskog polnog organa. S obzirom na to da su znatno češće na meti onlajn napadača, za novinarke je od posebnog značaja krivično delo proganjanja koje je uvršteno u grupu od 27 krivičnih dela koja se mogu povezivati sa incidentima na štetu novinara, a na koja se posebno obraća pažnja od strane tužilaca i

policije. Proganjanje je bilo jedno od najčešćih inicijalnih kvalifikacija pretnji novinarkama u onlajn sferi.

Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći prepoznaje žene kao žrtve porodičnog nasilja i korisnice besplatne pravne pomoći, kojima je ova vrsta pomoći dozvoljena van zakonom propisanog imovinskog cenzusa. Međutim, krug korisnika besplatne pravne pomoći smešten je vrlo usko, na žene čiji su prihodi ispod minimuma, što je, uzimajući u obzir visoke advokatske naknade, takođe otežavajući faktor za ženu koja želi da traži zaštitu od nasilja. U tom smislu, novinarka veoma teško mogu da budu deo korisnika besplatne pravne pomoći. Ako uzmemo u obzir da pravo na novčanu socijalnu pomoć ostvaruje žena koja ima prihod ispod 8.283 dinara, a da je krivična prijava prema advokatskoj tarifi 45.000 dinara, veliki broj žena koje ne ispunjavaju uslove za besplatnu pravnu pomoć odustaje iz finansijskih razloga od krivičnog gonjenja počinioca. Budući da je Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći značajno ograničio rad nevladinih organizacija, propisujući da besplatnu pravnu pomoć mogu pružiti samo preko advokata i to samo u slučajevima predviđenim Zakonom o azilu i Zakonom o zabrani diskriminacije, kao i da u drugim slučajevima mogu pružiti takozvanu pravnu podršku, ovo rešenje dodatno komplikuje pružanje pomoći velikom broju žrtava rodno zasnovanog nasilja, koje nevladine organizacije godinama aktivno pružaju u odsustvu sistemskog rešenja. Ovim zakonskim rešenjem žena koja ne ispunjava zakonske uslove za besplatnu pravnu pomoć od organizacije civilnog društva može dobiti samo opšte pravne informacije i pomoć pri popunjavanju obrazaca, što je u direktnoj suprotnosti sa članom 9 Istanbulske konvencije. Takav problem postoji i u radu novinarskih, medijskih i drugih udruženja koja pružaju pravnu podršku novinarkama.

Relevantne institucije nisu uspostavile redovne službe za pružanje informacija o merama bezbednosti i pravnoj podršci novinarkama. Novinarke se institucijama uglavnom obraćaju preko novinarskih i drugih udruženja. Posebno se ističu Novinarke protiv nasilja, koje održavaju periodične sastanke sa novinarskim udruženjima i saraduju sa kontakt tačkama novinara prilikom pripreme i podnošenja izveštaja o napadima na njihove članove. Podršku novinarkama pružaju i međunarodne organizacije.

Do sada nisu bili dostupni podaci u kojoj meri su novinari mogli da kontaktiraju nadležne institucije. S druge strane, pojedini tužioci i policajci pokazuju veliko interesovanje za bezbednost žena novinarki, ali ovi pojedinačni napori pomažu procesuiranje samo određenog broja slučajeva.

Uspostavljena je praksa redovne javne osude pretnji i napada na novinare i medije

Ocena (3.02) – Ne postoji stvarna namera vlasti da osudi pretnje i napade na novinare, s obzirom na to da se osude vrlo retko čuju i vidljive su samo u slučaju veoma teških, uglavnom fizičkih napada. Sa druge strane, veoma su česti primeri istupa predstavnika vlasti protiv kritički orjentisanih novinara na konferencijama za štampu ili u televizijskim emisijama u medijima, koje su potom praćene salvom organizovanih napada i pretnji na društvenim mrežama protiv tih istih novinara. Sve je više podataka koji ukazuju na to da organizovane napade pokreću oni koji ih povremeno osuđuju.

Ne postoje jasni, čvrsti i jednaki stavovi prema svim slučajevima napada na novinare. Vlasti selektivno i periodično reaguju i vrlo često ćute na veoma ozbiljne pritiske, targetiranje i optužbe na račun novinara. S druge strane, čini se da oni zvaničnici koji povremeno reaguju prethodno javno podstiču ili napadaju novinare i predstavljaju organizatore ili podstrekače verbalnih pretnji ili niza uvreda, posebno na društvenim mrežama. Napadi najčešće dolaze od strane provladinih medija, na primer sa provladinih televizija u okviru emisija napade veoma često upućuju i predstavnici vlasti, ne samo novinari ili vlasnici tih medija. Na taj način stvara se negativna klima koju podstiču javni zvaničnici. Ne postoji stvarna namera da se osude napadi i pretnje, već se putem provladinih medija čak i podstiču. Najbolji primer je premijerka Srbije Ana Brnabić, koja je u decembru 2020. godine osnovala Radnu grupu za zaštitu i bezbednost novinara, a nekoliko meseci pre toga, u aprilu 2020. godine, imala je vodeću ulogu u medijima u osudi i napadima na novinarku Anu Lalić zbog pisanja članka o situaciji u Kliničkom centru Vojvodine, zbog koje je policija privela novinarku. Predsednik Srbije na dnevnom nivou targetira kritički orijentisane nezavisne medije i njihove novinare, dok poslanici Narodne skupštine vrlo često vređaju i napadaju novinare, posebno istraživačke novinare, medije N1, Nova S, NIN i njihove novinare. Na taj način funkcioneri istovremeno stvaraju atmosferu u kojoj se novinari osećaju nesigurno. U odnosu na izrečene pretnje, jasno je da se predstavnici vlasti više nalaze na strani onih koji izriču pretnje, uvrede i pozive na napade na novinare nego što iste te napade osuđuju. Jedini slučajevi koji se redovno osuđuju od strane najviših funkcionera jesu ozbiljne

— INDIKATOR 2.4

pojedine pretnje i teški fizički napadi. Može se zaključiti da država zapravo nema stvarnu nameru da saraduje i rešava probleme, ali da bi se rešili neki drugi zadaci ovo je način da se međunarodnim akterima predstavi određena slika razumevanja i rešavanja pitanja bezbednosti novinara.

Policijske vlasti su osetljive na pitanja bezbednosti novinara

Ocena (2.98) – Policajci samo delimično razumeju ljudska prava i prava novinara. U određenim fazama reakcije na napade (kao što su prijem i inicijalno postupanje) pokazuju dobru reakciju, međutim reakcija na novinare u toku obavljanja njihovog posla u velikom broju slučajeva veoma zabrinjava. Problem je nedovoljna obuka i saradnja sa novinarima, posebno u lokalnim zajednicama. Tokom julskih protesta 2020. godine predstavnici policije pokazali su u određenim slučajevima brutalnu reakciju prema novinarima. Zabrinjava i odsustvo senzibiliteta i razumevanja novinarskog posla na protestima od strane predstavnika tužilaštva i policije u SRG, a posebno odgovornosti za teške julske napade koje su novinari doživeli.

Policijski službenici su delimično upoznati sa osnovnim standardima ljudskih prava i ulogom novinara u društvu. Tokom 2019. godine održana su tri konsultativna sastanka policajaca, tužilaca, novinara i predstavnika novinarskih udruženja (u Kragujevcu, Nišu i Novom Sadu), na kojima su učesnici uspostavili direktne kontakte o budućoj saradnji, razmenili mišljenja i iskustva o slučajevima. Interno uputstvo MUP-a, doneto na osnovu Sporazuma, podrazumeva hitno delovanje policijskih službenika u slučajevima napada na novinare, povezivanje postupajućeg službenika sa kontakt tačkama, bolju unutrašnju kontrolu postupka i prijavljivanje napada. U 2019. godini Ministarstvo unutrašnjih poslova odredilo je najmanje 93 kontakt tačke u regionalnoj, gradskoj i opštinskoj, kao i policijskim upravama, koje su zadužene za praćenje radnji u slučajevima u kojima su novinari oštećeni. Jedan od problema u radu policijskih službenika, posebno na lokalnom nivou, jeste nedostatak informacija i znanja vršilaca dužnosti o problemima sa kojima se novinari suočavaju. Na taj način sam kapacitet pripadnika MUP-a ostaje nefunkcionalan ako nije praćen odgovarajućom obukom i podizanjem nivoa znanja i senzibiliteta o značaju rada novinara.

Posle loše reakcije, prebijanja i hapšenja novinara za vreme protesta u julu 2020. godine, na inicijativu predstavnika novinarskih i medijskih udruženja u Stalnoj radnoj grupi za bezbednost novinara, Ministarstvo unutrašnjih poslova pokrenulo je interne postupke u svim slučajevima incidenata u julskim protestima u kojima su novinari bili fizički i verbalno povređeni od strane policije. Postupci su i dalje u toku. Ono što zabrinjava jeste nedostatak senzibiliteta, nerazumevanje

— INDIKATOR 2.5

uloge i zadataka novinara, prvobitno odobravanje ponašanja njihovih članova koji su napali novinare i oduzeli im opremu. Sa druge strane posebno zabrinjava manjak senzibiliteta od strane pripadnika SRG, koji su nažalost veoma negativno reagovali na zahteve novinara. Postoji pozitivan stav predstavnika policije u radnim grupama za bezbednost, otvorenost za saradnju i angažovanje prema zahtevima predstavnika udruženja, ali utisak je da se spremnost završava nekoliko koraka nakon toga. Godine 2020. zabeleženo je hapšenje i pritvor novinarkе Ane Lalić koja je puštena da se brani sa slobode nakon što je noć provela u zatvoru, zatim hapšenje novinara Daniela Radića i Roberta Bajtaija, kao i hapšenje novinara Igora Stanojevića tokom julskih protesta. Ono što je karakteristično za ove slućajeve jeste oćigledna neadekvatna reakcija nadležnih, s obzirom na to da su krivićne prijave protiv uhapšenih potom i odbaćene. Takođe, jedan od primera je i slućaj Marka Somborca i njegovih kolega nakon upada nepoznatih lica na izloţbu u galeriji u Staroj kapetaniji u Zemunu. Galerija je pre upada prijavila izrećene pretnje na koje policija nije adekvatno reagovala, a potom je i Zaštitnik građana utvrdio nepravilnosti u radu MUP-a.

Sa druge strane, ima i dobrih primera postupanja policije i veoma brze reakcije u pojedinaćnim slućajevima, naroćito nakon reakcije neke od radnih grupa za bezbednost. Međutim, ono što zabrinjava jeste ta selektivna reakcija, nedostatak razumevanja kod većine pripadnika policije i oćigledan izostanak senzibiliteta upravo u situacijama kada su novinari smatrali da policija razume njihov poloţaj i rad.

Procesiranje

3.47

29

Specijalizovane istražne jedinice i/ili službenici imaju relevantno znanje za istragu napada i nasilja nad novinarima

Ocena (4.47) – U okviru javnih tužilaštava i policije utvrđene su kontakt tačke za hitno postupanje i način prijavljivanja. Izuzev samih kontakt tačaka, i dalje veliki broj službenika ne pokazuje neko posebno interesovanje za probleme sa kojima se novinari susreću. Tužioci i policajci pokazuju različit nivo razumevanja prekršaja i krivičnih dela počinjenih na štetu novinara. Koliko je dobro što imamo pozitivnu reakciju nakon angažovanja radnih grupa, toliko je i loše jer pokazuje da sistem bez radnih grupa i reakcije pojedinaca u tužilaštvima i policiji zapravo slabo funkcioniše.

U okviru Stalne radne grupe za bezbednost novinara uspostavljen je mehanizam za brzo izveštavanje i praćenje slučajeva ugrožavanja novinara. Sistem funkcioniše preko kontakt tačaka u tužilaštvima, policijskim upravama i novinarskim i medijskim udruženjima koja aktiviraju se prilikom prijavljivanja slučajeva. Zadaci kontaktnih tačaka iz novinarskih i medijskih udruženja su da brzo prijave slučajeve i zatim obaveste kontakt osobe u javnom tužilaštvu i policiji. Stalna radna grupa – SRG razmatra slučajeve u kojima su pojedinačne procedure problematične. Slučajevi se prijavljuju policiji i tužilaštvu, uz napomenu da su novinari napadnuti zbog posla i da su obavestene kontakt osobe u odgovarajućem tužilaštvu i policiji. Takođe, uspostavljena je i SOS telefonska linija za obaveštavanje kontakt osoba koje hitno prijave slučajeve policiji i tužilaštvu, koju organizuje ANEM uz podršku nove Radne grupe za bezbednost pod pokroviteljstvom Vlade Republike Srbije i OEBS-a. Do sada je preko ove linije prijavljeno preko 120 slučajeva. S druge strane, prethodnih godina najozbiljniji slučajevi prijavljivani su preko kontakt osoba iz novinarskih udruženja, medijskih udruženja i fondacija. U skladu sa propisanim pravilima, nadležni organi brzo reaguju na prijave. Međutim, prikupljanje dokaza i pronalaženje počinitelja u nekim slučajevima traje veoma dugo. U skladu sa svojim nadležnostima, policija reaguje prilično brzo, ali i dalje ima brojnih slučajeva koji se odlažu uz ozbiljne propuste.

Istrage ozbiljnih fizičkih napada na novinare i druge medijske aktere sprovode se efikasno (nezavisno, temeljito i brzo)

Ocena (3.03) – Tužilaštvo i policija poboljšali su interne propise koji uređuju odgovornost tužilaca i policajaca. Predviđen je dovoljan broj kontakata tačaka koji evidentiraju, prate i izveštavaju o slučajevima napada na novinare, ali česta loša saradnja, kapacitet, politički uticaj i sporost u radu utiču na loše ishode. Zbog toga poboljšani sistem kontaktnih tačaka i brzo izveštavanje pada u drugi plan. Postupak hitnog prijavljivanja dobro funkcioniše, međutim dalje istrage teku dosta sporo. U velikom broju slučajeva nedostaje dovoljno dokaza i informacija, što se pre svega odnosi na onlajn napade. Brojni slučajevi zastaju u istražnim fazama, a učinioci ostaju nepoznati.

Istrage slučajeva napada na novinare pokazale su nekoliko dobrih stvari, ali i brojne probleme. Postupak prijavljivanja i brzina reakcije tužilaštva i policije su u nekim slučajevima na zavidnom nivou i u toj fazi nadležni organi i stručna javnost ne kriju zadovoljstvo i ističu napredak. Međutim, faza prikupljanja podataka, saradnja policije i tužilaštva, podizanje optužnica, stavovi tužilaca po određenim pitanjima i dalje postupanje izazivaju nezadovoljstvo kod oštećenih novinara i stručne javnosti. Selektivna primena i neefikasnost u pojedinim predmetima otkrivaju brojne probleme kod razumevanja krivičnih dela prema novinarima. Bez obzira na efektivnost i efikasnost u pojedinim predmetima, nejasne odluke u strateški veoma važnim slučajevima ukazuju na probleme u srednjim i kasnijim fazama sprovođenja istraga. Često se događa da se u rad nadležnih organa mešaju predstavnici izvršne vlasti, stavljajući ih u podređen položaj. U određenim slučajevima istrage nisu sveobuhvatne (primer Bojane Pavlović i Marka Somborca), zanemaruju političku pozadinu čina napada na novinare. Često dolazi do gubljenja ključnih dokaza ili do propusta pri njihovom prikupljanju i iznošenju. Razlozi za to su različiti, od nemarnosti i aljkavosti onih koji ih prikupljaju do sumnje u svesno i namerno delovanje u tom pravcu. Novinarstvo se uglavnom tretira kao profesija od javnog interesa, međutim utisak je da se predstavnici vlasti i nadležni organi moraju stalno na to podsećati, posebno kada su u pitanju dela na štetu novinara. Napadi desnice na novinare

— INDIKATOR 3.2

nisu posebno krivično delo i procesuiraju se kroz postojeća krivična dela na štetu novinara, pre svega ugrožavanje sigurnosti iz čl. 138, stav 3, kao i druga redovna krivična dela. Prema podacima koje formira Republičko javno tužilaštvo, u periodu od 1. januara do 30. juna 2021. godine tužilaštva su formirala 46 predmeta. Od ovog broja, konačna odluka doneta je u 15 predmeta (32,61% ukupnog broja predmeta), od čega je u jednom predmetu doneta osuđujuća presuda, a 14 predmeta okončano je odlukom javnog tužilaštva – doneto je rešenje o odbačaju krivične prijave ili službena beleška da nema mesta pokretanju krivičnog postupka. U toku 2020. godine u tužilaštvima je formirano 56 predmeta na osnovu podnetih krivičnih prijava/izveštaja o krivičnim delima. Od navedenog broja, konačna odluka doneta je u 27 predmeta, i to u 3 predmeta doneta je osuđujuća presuda, a 24 predmeta okončano je odlukom javnog tužilaštva – doneto je rešenje o odbačaju krivične prijave ili službena beleška da nema mesta pokretanju krivičnog postupka.

Novinari i drugi medijski akteri su efikasno zaštićeni od različitih oblika onlajn uznemiravanja

Ocena (3.17) – Legislativa predviđa odgovarajuće sankcije za pretnje i napade na novinare na društvenim mrežama. S druge strane, neka krivična dela su trend, dok se na druga, koja predstavljaju veliki potencijal, reaguje vrlo loše. Tužioci pokazuju spremnost da odgovore na primljene prijave ali istrage traju veoma dugo. Tužilaštva veoma teško dokazuju onlajn napade, pa veliki broj pretnji ostaje u istražnim fazama sa nepoznatim učinocima. Dodatni problem postaje konstantno uvećanje broja pretnji i napada na internetu. Zbog nepoverenja u nadležne organe, novinari ne prijavljuju slučajeve dovoljno.

Krivični zakonik predviđa krivična dela u vezi sa pretnjama ili napadima na društvenim mrežama. Za novinare je najvažnije ugrožavanje sigurnosti iz člana 138. Ovo delo ima poseban stav 3, koji reguliše napade na osobu koja obavlja posao od javnog interesa u oblasti javnog informisanja, što se u praksi uzima kao novinarski posao. U odnosu na društvene mreže važna je i računarska sabotaza, kada se odnosi na osobu koja obavlja poslove od javnog značaja u oblasti informisanja u vezi sa poslovima koje obavlja (član 299 Krivičnog zakonika); neovlašćeni pristup zaštićenom računaru, računarskoj mreži i elektronskoj obradi podataka kada se odnosi na lice koje obavlja poslove od javnog značaja u oblasti informacija u vezi sa poslovima koje obavlja (član 302 Krivičnog zakonika), rasna i druga diskriminacija (član 387 KZ, st. 4 i 6 u vezi sa st. 1), neovlašćeno prikupljanje podataka o ličnosti, kada se odnosi na lice koje obavlja poslove od javnog značaja u oblasti informacija u vezi sa poslovima koje obavlja, proganjanje (član 138a KZ). Ova dela mogu biti vrlo relevantna za slučajeve uznemiravanja novinara putem društvenih mreža, što je prilično čest slučaj u praksi.

U prethodnom periodu novinari su na društvenim mrežama doživljavali verbalne pretnje, pretnje silovanjem i ubistvom, teškim telesnim povredama, razne uvrede i jake pritiske. Većina incidenata odnosi se na verbalne pretnje nanošenja fizičkih povreda. Javna tužilaštva su do sada u svojim evidencijama u 2021. godini zabeležila 22 slučaja

— INDIKATOR 3.3

različitih oblika incidentnih događaja putem interneta. U 2020. godini zabeleženo je 12 takvih slučajeva.

Institucije veoma retko reaguju po službenoj dužnosti i novinarska udruženja smatraju da je to jedan od problema u odgovoru na napade. Novinari često nisu svesni opasnosti i pretnji, pa ne prijavljuju redovno teške oblike pretnji. Nadležni organi reaguju uglavnom na podnete prijave ili obaveštenja, a najveći broj pretnji odnosi se na ugrožavanje sigurnosti novinara iz člana 138, stav 3. Mnogi slučajevi imaju elemente proganjanja. Nadležni organi postupaju po podnetim prijavama. Jedna od dobrih stvari je to što Posebno tužilaštvo za visokotehnološki kriminal odmah reaguje na podnete prijave novinara ili kontakt osoba novinarskih udruženja. Sa druge strane, ističu se i nedostaci u prikupljanju podataka i istraživanju konkretnih profila sa kojih se preti, pa se veliki broj slučajeva u početnim fazama usporava obraćanjima Fejsbuku, Instagramu ili Tviteru.

Istrage svih tipova napada i nasilja nad novinarima i drugim medijskim akterima sprovode se transparentno

Ocena (2.81) – Upotreba mehanizma Stalne radne grupe doprinela je većoj transparentnosti postupaka. Međutim, u skladu sa veoma formalnim i strogim pravilima krivičnog postupka, najveći deo informacija iz tužilačkih istraga ili podataka u posedu MUP-a ostaje nepristupačan. I dalje postoji određeni broj specifičnih postupaka koji se vode u veoma netransparentnom maniru. Tužilaštva, policija i sudovi generalno dopuštaju uvid u veoma malo informacija, pa čak i oštećenima, a kao glavni razlog navode da bi te informacije mogle ugroziti dokaze u tom predmetu. Negativan primer je slučaj Bojane Pavlović u kojem je tužilac napravio brojne propuste.

Istrage slučajeva napada na novinare pokazale su nekoliko dobrih stvari, ali i niz problema. Postupak prijavljivanja i brzina reakcije tužilaštva i policije u nekim slučajevima su na zavidnom nivou i u toj fazi nadležni organi i stručna javnost ne kriju zadovoljstvo i ističu napredak. Međutim, faza prikupljanja podataka, saradnja policije i tužilaštva, podizanje optužnica, stavovi tužilaca o određenim pitanjima i dalje postupanje nadležnih organa izazivaju nezadovoljstvo među oštećenim novinarima i stručnoj javnosti. Oštećeni novinari informacije o slučajevima u kojima su napadnuti proveravaju putem kontakt tačkaka i često žele da se o tome raspravlja i na sastancima SRG. Predstavnici udruženja preko SRG imaju mogućnosti da saznaju informacije iz tužilačkih istraga.

S druge strane, novinari imaju pristup kontakt tačkama u nadležnim organima (policija i tužilaštvo) sa kojima u praksi ne komuniciraju u dovoljnoj meri. Takođe, tužioci preporučuju da novinari koriste redovan način uvida u predmet, o kojem novinari uglavnom malo znaju i ne koriste ga pravilno. Novinari u okviru istražnih faza dobijaju određene informacije, ali se dešava da ne dobiju potpune informacije i često ne znaju stvarno stanje u slučajevima. Poslednji takav slučaj je niz krivičnih dela (pretnje, fizički upad u galeriju u kojoj je izložba održavana i ugrožavanje bezbednosti od strane predstavnika vlade) u slučaju Marka Somborca i kolega satiričara. U drugim slučajevima novinari uglavnom dobijaju informacije, ali često moraju zbog toga

— INDIKATOR 3.4

da koriste kontakt osobe iz novinarskih udruženja i Stalne radne grupe, posebno uslučaju Bojane Pavlović kada je tužilac u okviru istrage odbio da istraži važne informacije.

Tužilaštva, policija i sudovi generalno dopuštaju uvid u veoma malo informacija, pa čak i oštećenima, a kao glavni razlog navode da bi te informacije mogle ugroziti dokaze u tom predmetu. Takođe, većina sudova i sudija ne odobravaju komentarisanje toka i radnji tokom sudskih postupaka.

Državni organi su uspostavili kvalitetan sistem prikupljanja statističkih podataka da bi sprečili nekažnjivost

Ocena (3.90) – Tužilaštvo i policija uspostavili su sopstvene baze podataka o slučajevima incidentnih događaja na štetu novinara. Tužilaštvo je delimično otvoreno u pružanju informacija, dok policija veoma retko daje informacije o postupcima i prijavama. S druge strane, tužilaštvo ne prikuplja sve podatke o napadima na novinare, već samo o slučajevima koji se prijave i za koje započnu određene radnje. Sudovi nemaju posebne podatke koje bi izdvajali u odnosu na napade na novinare, ali je određene informacije moguće dobiti putem zahteva za pristup informacijama od javnog značaja.

Pored statistike koju vode određena novinarska udruženja, evidenciju napada na novinare od 2016. godine vode i Republičko javno tužilaštvo (RJT) i Ministarstvo unutrašnjih poslova. Ažurirana evidencija koju vodi RJT dostavlja se predstavnicima Stalne radne grupe na svaka tri meseca. Radna grupa u saradnji sa kancelarijom Zaštitnika građana, koja ima za cilj razvijanje platforme za evidentiranje slučajeva, takođe planira da evidentira sve slučajeve i reaguje na pritiske. Međutim, u fazi u kojoj je, predstavlja jedan od potencijala koji se može iskoristiti. Ova radna grupa je nastala sa idejom razmatranja pritisaka i beleženja napada i pritisaka na posebnu platformu koja bi se izradila na osnovu Sporazuma između 9 novinarskih i medijskih udruženja i sindikata i Zaštitnika građana u aprilu 2020. godine. Posebni mehanizmi za praćenje i izveštavanje postoje kroz rad Stalne radne grupe za bezbednost novinara i njihov sistem kontakt tačaka, u kojima su posebno naglašeni kontakti na strani novinarskih udruženja. Njihov zadatak je da prijavljuju slučajeve i obaveštavaju kontakt tačke u okviru javnih tužilaštava i policije, ali i samu Stalnu radnu grupu koja razmatra slučajeve koji nisu na zadovoljavajućem nivou.

Podaci koje čuva Republičko javno tužilaštvo su najobimniji i evidentiraju se prema vrsti krivičnog dela, osnovnim podacima oštećenog i fazama u vođenju postupka. Zapisuju se lični podaci, mesto napada, datum podnošenja predmeta i trenutna faza postupka, odnosno preduzete radnje. Nisu klasifikovani prema polu, etničkoj pripadnosti i ostalim

— INDIKATOR 3.5

socio-demografskim kriterijumima. Zbog specifičnih standarda i pravila tužilaštva često se dešava da se određeni slučajevi uklone iz baza podataka. Razlozi za to su različiti (okončani slučajevi, dela koja se inicijalno ne povezuju sa napadima na novinare, nedostatak dokaza koji ukazuju na to da se radi o napadu ili pretnji novinarima zbog posla koji obavljaju itd.). Republičko tužilaštvo kvartalno obaveštava članove Stalne radne grupe o slučajevima i stvarnim podacima iz baze podataka. Takođe RJT obaveštava i članove nove Radne grupe za bezbednost novinara.

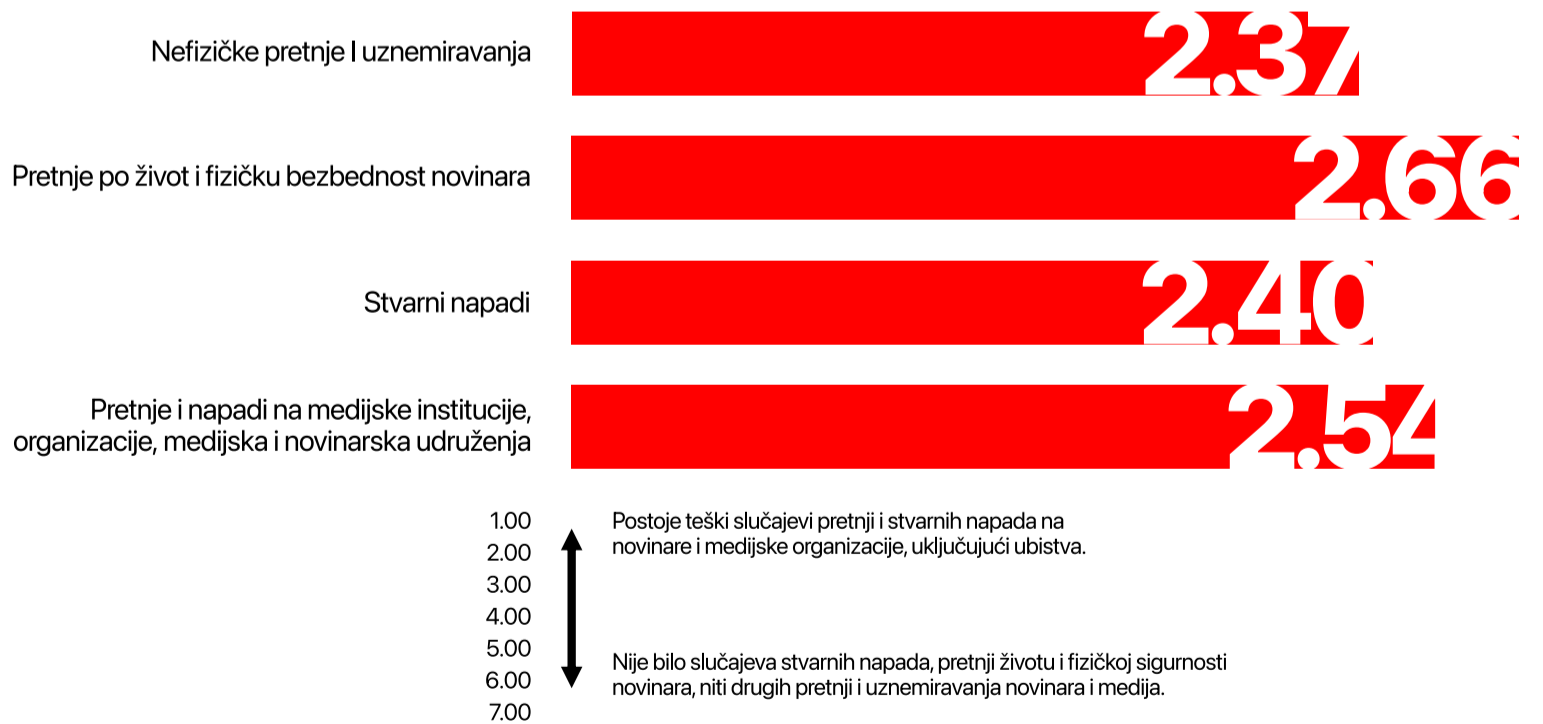
Tužilaštvo i policija uspostavili su sopstvene baze podataka (kao što je inžad navedeno). Podaci kojima raspolaže policija su gotovo tajni, jer nema informacija da su određene osobe dobile takve podatke. Pouzdano se zna da su slučajevi zabeleženi kao slučajni događaji na štetu novinara, ali ne i drugi podaci. Policija obaveštava samo o opštim podacima o bazi podataka, ali ne i o detaljima slučajeve.

Podaci i baze kojima raspolažu sve tri strane često su predmet rasprave u javnosti i radu Stalne radne grupe za bezbednost.

IV

Stvarna bezbednost

2.49

Nefizičke pretnje i uznemiravanja

Ovo može uključivati: nadzor ili praćenje; uznemirujuće telefonske pozive; proizvoljno sudsko ili administrativno uznemiravanje; agresivne izjave javnih zvaničnika; druge oblike pritisaka koji mogu ugroziti sigurnost novinara u obavljanju svog posla. Ove vrste pretnji ne uključuju mobing i maltretiranje u radnom okruženju.

Ocena (2.38) – Postoje određeni dokazi koji ukazuju na to da su novinari ili mediji nadgledani u pojedinim slučajevima, odnosno da im je presretana komunikacija. Primaju pretnje ili se targetiraju direktno na društvenim mrežama od strane članova vladajuće političke stranke i te pretnje se neprestano povećavaju. Srbiju karakterišu sistemski pritisci na novinare. Politički predstavnici u Parlamentu izgovaraju uvrede, pretnje ili targetiraju novinare i medije u kojima rade. To se uglavnom dešava kada su u pitanju neki posebni slučajevi ili situacije, te se stiče utisak da su u pitanju organizovane akcije protiv novinara. Generalno loša situacija dodatno je izazvala vanredno stanje i opšti osećaj razočarenja kod građana.

Prethodnu 2020. godinu obeležili su događaji koji su na određeni način uticali na povećanje broja incidentnih događaja na štetu novinara. Zabeleženo je 25 slučajeva pretnji i uznemiravanja novinara praćenjem i agresivnim izjavama predstavnika vlasti. Beležimo razne oblike pretnji kao što su: direktne pretnje na društvenim mrežama, pretnje imejlom, sms pretnje, pisanje grafita koji su sadržali poruke mržnje, upad na izložbu i najave ovog napada, uvrede i pretnje pripadnika policije na ulici, mizogene uvrede, pretnje i propusti da se odgovori na pretnje. Prvi deo godine obeležio je slučaj sumnje presretanja komunikacije u redakciji lista Nedeljnik. Agencija Tanjug prenela je 16. februara izjavu ministra Vulina u kojoj je ocenjeno da je „bivši ministar odbrane i predsednik Demokratske stranke Dragan Šutanovac uvek koristio priliku da napadne Srbiju kada treba da je poseti ruski ministar odbrane Sergej Šojgu“. Procenu su pratili navodi da je ministar Vulin to rekao „kao odgovor na autorski tekst Dragana Šutanovca u Nedeljniku, u kome kritikuje saradnju Srbije i Rusije“, o čemu su izveštavali gotovo svi srpski mediji, a vest je pročitana u Nacionalnom dnevniku televizije Pink Međutim, u izjavi Nedeljnika narednog dana konstatovano je da tekst na koji se poziva ministar nikada nije objavljen. Ova situacija otvorila je pitanja u vezi sa načinom na koji je ministar pribavio informacije i podatke, odnosno sumnje

— INDIKATOR 4.1

da je presretnuta komunikacija između autora teksta u pripremi i urednika, kao i moguće prisluškivanje redakcije Nedeljnika. Slučaj je prijavljen policiji i Posebnom tužilaštvu za visokotehnoški kriminal u Beogradu, a pribavljanje podataka i istraga svih okolnosti slučaja i dalje traju.

Pretnje po život i fizičku bezbednost novinara

Ovo može uključivati: pretnje ubistvima novinara, njihovih prijatelja, porodica ili izvora informacija; referiranje na nanošenje fizičkih povreda novinarima, prijateljima novinara, njihovim porodicama ili izvorima. Pretnje mogu biti: upućene direktno ili putem trećih lica; upućene elektronskim putem ili putem komunikacije licem u lice; implicitne kao i eksplicitne.

Ocena (2.66) – Novinari su često dobijali pretnje smrću na društvenim mrežama, direktne pretnje licem u lice, pa čak i pretnje porodici uz veliku primarnu i sekundnu viktimizaciju. Prijavljeno je nekoliko vrlo teških slučajeva koji su, na sreću, ostali u fazama pretnji i koji su se zaustavili pre izvršenja. Iako su policija i tužioci brzo reagovali, glavni problem i dalje leži u daljem postupku i prikupljanju dokaza i podataka.

U prethodnoj godini zabeleženo je 16 slučajeva različitih oblika verbalnih pretnji novinarima. Novinari su često dobijali pretnje smrću na društvenim mrežama, direktne pretnje licem u lice, pretnje porodici. Pretnje su najčešće upućivane putem Interneta, društvenih mreža. Posebno veliki broj novinarki su dobile ovu vrstu pretnji. Međutim, najozbiljniji oblici pretnji se direktno upućuju, licem u lice. Takve su bile pretnje bujanovačkom novinaru Jetonu Ismailiju i njegovoj porodici sa kojom živi u Velikom Trnovcu, zbog teksta o teškoj situaciji i patnji zbog pandemije kovid virusa. Način na koji su pretnje izrečene posebno je težak, s obzirom na to da su osumnjičeni to učinili direktno, u dvorištu porodične kuće novinara. Jeton Ismaili je u tom trenutku bio odsutan, pa su te osobe pretile smrću njegovoj ženi koja je bila tamo zajedno sa ćerkom i iznele niz groznih uvreda, govoreći šta Jetona i njegovu porodicu čeka. Policija i tužilaštvo su vrlo brzo reagovali, međutim posle nekoliko meseci sprovođenja istrage, krivična prijava je početkom 2021. godine odbačena. Redakcija portala Direktno.rs imejlom je dobila direktnu pretnju ubistvom. Pretnja je odmah prijavljena nadležnom Posebnom tužilaštvu za visokotehnoški kriminal.

Stvarni napadi

Vrste stvarnih napada mogu uključivati stvarnu fizičku ili mentalnu povredu, otmicu, upad u kuće/kancelarije, zaplenjenu opremu, samovoljno zadržavanje, neuspešne pokušaje atentata itd.

Ocena (2.40) – Iako ne postoje svi pobrojani oblici napada, ovde treba istaći brutalne napade na novinare od strane građana, a posebno od strane pripadnika policije. Postoje brojni dokazi koji ukazuju na to da je policija svesno ignorisala novinare i da su određeni napadi počinjeni s namerom. Nažalost, uloženi napor u prethodnom periodu da se podigne senzibilitet službenika i tužilaca u vezi sa položajem novinara i značajem izveštavanja pali su u vodu. Pripadnici MUP-a, a kasnije i tužilaštvo, nisu pokazali da razumeju ulogu novinara, pa čak ni razumevanje za pretrpljene napade.

Broj fizičkih napada gotovo je eskalirao 2020. godine, pa je zabeleženo čak 30 takvih slučajeva, uključujući nekoliko teško povređenih novinara, uhapšenih i onih kojima je kretanje bilo ozbiljno ograničeno ili im je oprema fizički oduzeta. Jedan od razloga ogromnog povećanja broja fizičkih napada leži u specifičnoj situaciji izazvanoj vanrednim stanjem, nasilnim protestima u julu 2020. Posebno agresivni fizički napadi dogodili su se u julu prošle godine, kako od strane demonstranata, tako i od strane policije. Napadi od strane policije trajali su već nekoliko dana i pokazali su stvarno stanje u redovima policije, kao i nerazumevanje položaja i uloge novinara u ovoj vrsti izveštavanja. Posebno agresivno ponašanje primećeno je u slučaju premlaćivanja Žikice Stevanovića, novinara agencije Beta, kada ga je policija brutalno pretukla 8. jula dok je izveštavao o protestima protiv mera koje je uveo Krizni štab. U talasu razmene demonstranata sa policijom, Stevanović se u jednom trenutku našao okružen policijom. Novinar je sve vreme imao novinarsku legitimaciju, a kada su policajci prišli, jasno je rekao: „Nemojte, novinar!“ Međutim, usledila je salva udaraca. Policajci nisu reagovali onako kako je novinar očekivao, već su bili još brutalniji kada su primetili novinarske oznake. Čak i nakon što je od primljenih udaraca pao na tlo, policija je nastavila da mu zadaje udarce. Posebno je brutalan poslednji čin samog događaja, kada se jedan od policajaca vratio i, bez obzira na Stevanovićeve povike da je novinar, zadao mu policijskom palicom još nekoliko udaraca. Nakon što mu je pružena pomoć od strane kolega novinara koji su zajedno sa njim izveštavali te večeri, Stevanović je otišao do doma zdravlja, gde mu je pružena medicinska pomoć.

— INDIKATOR 4.3

Sutradan je slučaj prijavio nadležnoj policijskoj stanici. Sve okolnosti konkretnog slučaja se još istražuju, a MUP je pokrenuo interne procedure u svim slučajevima incidenata u okviru julskih protesta u kojima su novinare fizički i verbalno povredili pripadnici policije. Počinilac napada na klegu Stevanović se i dalje vodi u evinenciji nepoznatih lica.

Pretnje i napadi na medijske institucije, organizacije, medijska i novinarska udruženja

Pretnje se odnose na: uznemirujuće pozive; arbitrarno sudsko ili administrativno uznemiravanje; agresivne izjave državnih zvaničnika; druge oblike pretnji (natpisi, preteći postovi itd.). Stvarni napadi: upad u kancelarije, oduzimanje opreme, uništavanje opreme, vozila itd.

Ocena (2.54) – Prijavljene su gotovo sve vrste napada. Posebno zabrinjava nedostatak odgovora vlasti, gotovo svi slučajevi su nerešeni, a postoji i veliki broj dokaza da napadi potiču od vladinih zvaničnika ili se povezuju sa njima. Iako na prvi pogled ne deluje da je broj napada veliki, ovakvi incidenti duboko su povezani sa pojedinačnim napadima na novinare i stiče se utisak da su brojni novinari zapravo targetirani ili napadnuti upravo zbog medija u kojima rade.

Na prvi pogled, broj napada i pretnji medijskim kućama nije bio tako velik u odnosu na druge oblike pretnji i napada, ali činjenica je da su određene direktne pretnje novinarima zapravo predstavljale napade na medijske kuće. Zabeležene su samo 4 pretnje i napada direktno na medije, ali brojni incidenti na štetu pojedinaca novinara prožeti su porukama samim medijima, što pokazuje da su glavna meta napada zapravo medijske kuće, te da su zastrašivanje i ozbiljni napadi jedan od modela da se nezavisni i kritički mediji učutkaju. I veliki i lokalni mediji iskusili su hakerske DDOS napade, u tačno određeno vreme, posle izveštavanja o određenim temama ili u vreme kada je bilo potrebno izveštavati o datoj temi. Vozila medijskih kuća i pojedinih novinara oštećena su nekoliko puta, a nekim medijskim kućama je zabranjen pristup određenim događajima. Na društvenim mrežama novinare vređaju i napadaju, ali često su indirektno mete napada i mediji za koje novinari rade. Na primer, novinarki N1 Žaklini Tatalović prećeno je čak 4 puta, a nekadašnjem uredniku N1 Jugoslavu Ćosiću dva puta u prethodnoj godini, ali u pozadini gotovo svake pretnje i brojnih uvreda bile su direktne poruke samom mediju N1. Na sličan način predstavnici vlade obračunavali su se sa drugim kritički nastrojenim medijima, a čini se da je većina ovih napada organizovana i da potiče od najviših predstavnika vlasti. Krajem 2020. nekadašnja novinarka N1 Jelena Zorić primila je specifične pretnje od strane advokata optuženog Predraga Koluvije. Advokat

— INDIKATOR 4.4

Svetislav Bojić je posle glavnog pretresa u predmetu Jovanjica rekao Jeleni Zorić da je njegov klijent divan čovek i veliki vernik i da se moli za njeno zdravlje, ali i za postupajućeg zamenika tužioca i policajca koji ga je uhapsio. Bojić je istakao da njegov klijent veoma veruje u Boga i da ko god mu se zamerio nije dobro prošao. Dan kasnije, na istom mestu, Bojić je ponovo prišao novinarki Zorić i rekao: „Zamalo da Peđi danas bude ukinut pritvor, a Peđa te je puno, puno pozdravio.“

Naslov originala
Indeks bezbednosti novinara Zapadnog
Balkana Narativni izveštaj Srbija 2020

Izdavač
Nezavisno udruženje novinara Srbije

Autor
Rade Đurić

Pravna ekspertica
Kruna Savović

Medijska ekspertica
Dr Irina Milutinović

Prevodilac
Anica Milenković

Dizajn
comma.rs

This publication was produced with the assistance of the European Union and Civil Rights Defenders. The contents of this publication are the sole responsibility of the Independent Association of Journalists of Serbia and may in no way be taken to reflect the views of the European Union and Civil Rights Defenders.

